

FERICIREA

- A) Fericirea ca problema filosofica
 - 1. B. Pascal: Cantarea fericirii
- B) Ce este fericirea?
 - 2. Epicur: Placerea si intelepciunea
 - 3. Diogene Laertios: Placerea este scopul vietii
 - 4. John Stuart Mill: Principiul celei mai mari fericiri
- C) Fericirea – scop sau mijloc?
 - 5. Aristotel: Fericirea e un scop in sine
 - 6. J. Kant: Demnitatea de a fi fericit
- D) Unde putem cauta fericirea?
 - 7. Eclesiastul 3, 10-12, 19-22: Fericirea pamanteasca
 - 8. S. Freud: Fericirea un ideal realizabil
 - 9. Matei 5, 1-12: Predica de pe munte
 - 10. A. Caums: Mitul lui Sisif

A) Fericirea ca problema filosofica

Toti oamenii doresc sa fie fericiti. Oricat am fi de nihilistisau de sceptici in anumite momente ale vietii, oricat ne-am indoi ca fericirea poate fi atinsa ori ca merita s-o cautam, noi nu incetam sa tindem – constient nu – catre dobandirea ei. Dar chiar daca sunt de accord cu afirmatia ca fericirea este dezirabila, oamenii se diferentiaza de indata ce isi pun problema in ce consta fericirea. Fiecare dintre noi cauta sa evite suferinta; ne este mai usor sa spunem ce il face pe cineva nefericit decat ce l-ar face fericit. Se povesteste in "Biblie" despre nenorocirile care s-au abatut asupra lui Iov: copiii lui au fost ucisi, averea spulberata, boli crude ii macinau trupul. Nun e greu sa afirmam ca Iov era un om nefericit. Dar ce il face pe un om sa fie fericit: o familie armonioasa, dragostea, averea, sanatatea? Chiar daca cineva s-ar bucura de toate acestea la un loc, nu avem nici o garantie ca el este fericit.

Diferitele concepii despre fericire se disting in primul rand, prin felul in care este inteleasa natura acesteia. Uneori, fericirea este conceputa ca o idee foarte inalta, un ideal indepartat, deasupra puterilor noastre de a o dobandi; adevarata fericire nu ar fi posibila in timpul acestei vietii. Solon, unul din cei 7 intelepti ai antichitatii, considera ca nimeni nu este fericit cat timp traieste, caci oricand se pot abate asupra luinenorocirile: trebuie sa asteptam sfarsitul vietii cuiva pentru a putea spune daca a fost fericit. In lipsa adevaratei fericiri, oamenii se pot consola cu urmele ei palide: bucuria, placerea, Gloria, prestigiul, prosperitatea. Cel care are privilegiul sa traiasca astfel de stari s-ar putea sa le confunde cu insasi fericirea. El se va multumii atunci cu surrogate ale fericirii, posibil de atins in ciuda conditiei noastre de muritori. Sau, dimpotriva, el va intelege ca fericirea e un ideal de neatens, ca e condamnat iremediabil la nefericire.

J. Kant considera, de asemenea, ac fericirea e un ideal. Dar prin aceasta Kant nu intelegea ca fericirea e de neatinsci, mai degraba, ca noi nu suntem in masura sa judecam ce-ar trebui sa faca oricare om ca sa devina cu certitudine fericit. Sa presupunem ca i-am spune cuiva ca fericirea inseamna bogatie, iar acela – incercand sa devina bogat – raieste fara atata grija zgarcenie, sau, sa presupunem ca-I spunem cuiva ca fericirea consta in a iubi – dar persoana iubita ii raspunde cu indiferenta sau ostilitate. Ambele noastre sfaturi au dat gres. In general, e imposibil sa spunem ce-I trebuie fiecaruia sa fie fericit, ori pentru aceasta ar fi nevoie sa stiu dinainte tot ce I s-ar putea intampla, ceea ce, desigur, nu sta in puterile noastre. Fericirea este un scop al tuturor oamenilor, insa niciodata nu vom putea spune care sunt mijloacele prin care cineva ar atinge fericirea in mod sigur. In acest sens, spune Kant, ea ramane doar un ideal.

Potrivit altor concepii, fericirea nu este inteleasa ca ideal, ci ca stare a sufletului nostrum: fie ca o stare de bucurie, placere, exaltare, fie ca una de liniste, impacare, seninatate, beattudine. Inteleasa in acest fel, fericirea nu mai este intangibila: ea depinde de fiecare dintre noi, o cautam in noi insine, si tot in noi se gaseste si calea catre

dobandirea ei. De pilda, am putea sa socotim ca dobandirea fericirii se poate realiza pe calea cunoasterii, pe calea iubirii si pe cea a credintei.

Alti filosofi au considerat insa ca fericirea nu inseamna sa te afli intr-o anumita stare sufleteasca; fericirea consta in ceea ce infaptuim, in activitatea noastra. Aristotel argumenta ca, daca fericirea ar fi o stare sufleteasca, un om care si-ar petrece toata viata dormind ar trebui considerat fericit – caci fara indoiala somnul e o stare sufleteasca placuta. Dupa Aristotel, fericirea este acea activitate care are drept rezultat acte de dreptate, de curaj, de prietenie, de cunoastere – in general, lucruri care sunt de dorit in sine (pentru ele insile).

Conceptiile despre fericire difera, in al II-lea rand, prin modul in care este inteleasa natura umana. Platon, de exemplu, considera ca sufletul are 3 parti:

- o parte rationala, prin care judecam, invatam
- o parte pasionala, inflacarata, care se exprima, de exemplu, cand cineva e furios
- o parte apetenta, prin care omul pofteste, vrea sa-si satisfaca placerile

Partea apetenta ocupa cel mai mare loc in sufletul fiecaruia si prin natura ei, nu e niciodata pe deplin satisfacuta. Dar ea, credea Platon, trebuie condusa de celelalte doua, in special de partea rationala, care poseda cunoasterea a ceea ce este de folos fiecarei parti, ca si intregului celor trei.

Fiecareia dintre partile sufletului ii corespund feluri diferite de placere: partii rationale ii corespund placerile gandirii, ale cunoasterii:

Celei inflacurate – placeri care provin din implinirea ambitiilor noastre, din succesele realizate

Celei apetente – placerea hranei ori ale procrearii

Dar, considera Platon, aceste placeri nu se afla toate pe acelasi plan: fericirea adevarata se dobandeste atunci cand sunt satisfacute placerile partii mai inalte, rationale, a sufletului. Fericirea completa a omului, scria la randul lui Aristotel, consta in activitatea de cunoastere proprie partii rationale a sufletului.

Daca insa am trata aceste parti ale sufletului omenesc ca ierarhizate, fericirea nu ar mai putea fi legata in principal de o putere a acestuia: ea ar fi mai degraba o armonie a intregului. In aceste conditii n-am mai putea impartii fericirea in fericire derizorie si neinsemnate, pe de o parte si fericire mareata si insemnata, pe de alta parte.

Conceptiile despre fericire se deosebesc, de asemenea in al III-lea rand, prin rostul pe care il atribuiem celorlalti in dobandirea propriei noastre fericiri. Intr-una din piesele sale de teatru, J. P. Sartre folosea o expresie socanta: "infernul sunt ceilalti"; si, desigur, la randul sau, fiecare din noi poate fi "celalalt". Cum putem san e cautam fericirea intr-o lume in care suntem si celalalt, asadar intr-o lume in care realizarea dorintelor noastre trebuie sa tina seama de ceea ce isi doresc sa faca oamenii nostril? De multe ori, dorintele oamenilor intra in conflict intre ele daca 2 persoane isi doresc aceiasi functie, sau daca ele trebuie sa imparta o anumita suma de bani, sau candideaza la un examen pe acelasi loc; urmandu-si interesele, fiecare impiedica realizarea dorinteiceluilalt. Alti filosofi socotesc insa ca fericirea depinde de ceilalti; doar celalalt ne poate face fericit; nu exista fericire solitara.

Multi oameni considera ca fericirea este problema fiecarui individ si ca societatea sau statul n-au nici un drept ca, prin actiunile lor, sa afecteze intr-un fel libertatea fiecarei persoane de a-si formula propria conceptie despre fericire si de a gasi calea gratie carora s-o poata atinge. J.S. Mill a formulat concis aceasta idee scriind ca "statul este justificat sa intervina asupra gandirii si comportamentului unui om numai atunci cand se poate dovedi ca acea gandire sau acel comportament pune in pericol existenta celorlalti in societate".

Din alte perspective, se considera insa ca fericirea individuala depinde intr-o mare masura de societatea in care traim; uneori, oamenii nu au posibilitatea sa isi asigure un minim decent de viata – nu au deci posibilitatea sa inlature suferinta, durerea. Societatea, statul ar trebui sa aiba un rol in acest sens. Insa aceasta implicare a statului poate crea mari dificultati: caci pana unde este indreptatit statul sa intervina in viata individului? Are el dreptul sa hotarasca ce face ca o persoana sa fie fericita? Au ei dreptate sa hotarasca ce satisfactii poate ori s-ar cuveni sa aiba fiecare si la ce privatiuni ar trebui supusi membrii societatii?

Cautarea fericirii nu este, asadar, o problema simpla, care isi poate gasi un raspuns direct si univoc.

B. Pascal: Cautarea fericirii (“Scrieri alese”).

“Toti oamenii doresc sa fie fericiti, toti fara exceptie”. Asa isi incepe Pascal acest text din “Cugetari” (-> cap II “Contradictii uimitoare ce se gasesc in natura umana cu privire la adevar, la fericire si la mai multe alte lucruri”). “Acesta-I de cand lumea nativul tuturor actiunilor omenesti, mai spune el, chiar al celor ce se omoara sau se spanzura”. Omul cauta fericirea in autoritate, in cercetari si stiinte, in voluptati. Sunt 3 placeri pamantesti care au dat nastere filosofilor. Toti voiau “binele universal”, dar acesta nu sta in nici unul din lucrurile particulare. Pe acestea le posedam si le pierdem. Instinctual si pasiunea ne conduc. Instinctual spune ca fericirea e de cautat in noi. Pasiunea se revolta: fericirea e in afara noastra, in lucrurile exterioare care ne ispitesc sin e cheama. Nimeni nu-I crede pe filosofii de tipul lui Socrate care ne retrimite la noi insine. Ii cred doar nataraii, iar Socrate si stoicii nu cultiva decat rationamente false. Unii ne alunga din noi, altii ne recheama. Unii vor sa devenim dumnezei (repingand pasiunea), altii vite (renuntand la ratiune). Pe care sa-I credem? Cine are dreptate? Nimic nu e authentic, concluda Pascal. Existenta cotidiana este inautentica pentru ca ofera omului prilejul de a se ascunde tumultul vietii. De aceea, spune el dezamagit, oamenilor le plac asa de mult zgomotul si tumultul din lume. Unde este fericirea? Ramane, se vede tot un ideal. Viata este incertitudine si nefericire. Omul vrea si fericirea si adevarul. Nenorocirea lui este ca nu este capabil de a le gasi.

Este Pascal, un sceptic? Un etnic deghizat? Un pessimist contemporan? Iata ce spune el intr-o reflectie din “Cugetari”: tot ceea ce poate face omul este de a descifra ceva din ceea ce apartine lucrurilor de mijloc. Caci mul este “infinite de indepartat de ambele extreme”, de fericire si nefericire, de fals si adevar. Se poate ca media sa-l faca pe om nedemn, se poate sa-l si salveze. Cele 2 infinituri se izbesc din ciocnirea lor omul poate invata ceva. Chiar daca se inspaimanta si este nefericit. Ii ramane cantarea, fie ea si a fericiri.

Ce este fericirea?

Exista mai multe conceptii ale fericirii. Multi filosofi au argumentat ca intre fericire si starile de placere exista o stransa legatura. Suntem de acord ca nu am aflat in durere este un om nefericit. Reciproc, sustin ei, fericirea nu este ceva in plus fata de placere. Asa cum scria Epicur: “scopul tuturor actiunilor noastre este sa fim eliberati de suferinta si frica si dupa ace am atins acest tel furtuna sufletului este potolita, iar fiinta respective n-are nevoie sa umble dupa ceea ce-I lipseste, nici sa caute altceva prin care sa fie suplinita fericirea sufletului si a omului”.

In greaca veche, placerea se numeste hedonesi de aceea filosofii care au sustinut ca fericirea consta in placere au fost numiti hedonisti.

Hedonistii difera intre ei, dupa cum concept felul in care placerea duce la fericire.

1. Dupa Aristip din Circuc toate placerile sunt la fel: “O placere nu se deosebeste de alta placere – nici nun exista o placere mai placuta decat alta”. In plus, credea el, placerile viitoare ori cele trecute nu sunt propriu-zis placeri. Se povestea despre Aristip ca “se bucura de clipa de fata sin u-si dadea osteneala sa-si procure o placere care nu era prezenta”. Scopul pe care il urmarim in orice actiune, credea el, este placerea prezenta, iar fericirea nu e nimic altceva decat suma tuturor placerilor pe care le traим in cursul vietii.
2. Alti filosofi au sustinut ca acest mod de a gandi fericirea nu este correct: ne bucuram de multe feluri de placeri – placerile unei mese gustoase, a unei bauturi, placerea dragostei, placerea trecerii unui examen, cea a citirii unei carti sau a vizitarii unei expozitii, etc. Acestea nu sunt toate la fel, ele difera prin mai multe caracteristici: de pilda, ele difera cantitativ: una e mai intense, iar alta mai putin intense; una dureaza mai mult timp, alta se stinge foarte repede. Astfel, placerile unei mese gustoase persista doar cateva ore, in timp ce o realizare profesionala importanta ne procura placere ce poate dura cateva zile. Apoi, placerile difera calitativ: cum argumenteaza J. S. Mill, placerile simturilor sunt inferioare calitativ celor ale intelectului. Sa presupunem ca intr-o seara cinva se distreaza de

minune la jocurile mecanice, iar in alta citeste cu interes o carte. In amandoua cazurile placerea e deosebita, insa in al 2-lea placerea e calitativ superioara. Placerile de mai lunga durata, cele mai intense, cele superioare calitativ pe care le-a resimtit cineva de-a lungul vietii sale vor cantarii mai mult atunci cand vrem sa apreciem daca acea persoana este fericita.

Epicur: Placera si intelepciunea
("Scrisoare catre Menoiceus").

Morala lui Epicur poate fi rezumata in urmatoarele 4 sfaturi:

- cauta acea placere care nu-I urmata de durere
- evita durerea care nu provoaca nici o placere
- accepta o durere care te scuteste de o suferinta mai mare in viitor sau care iti va procura mai multa placere
- fereste-te de placerea care te lipseste de o placere mai mare in viitor sau care iti va produce durere

Epicur prefera asa numita "placere stabile", calma, durabila, scutita de griji si emotii. Fericirea inseamna a trai fara grija si suferinta. Acest ideal e usor de realizat intrucat trebuintele cu adevarat naturale (foamea, setea) nun sunt numeroase si nici pretentioase. Dorintele care framanta, de regula, pe oameni (bogatia, puterea, gloria) nu sunt necesare. Dupa Epicur, cu paine si cu apa inteleptul isi disputa cu zeii fericirea.

De altfel, intelepciunea este pentru Epicur "primul sic el mai mare bun" din care izvorasc toate celelalte virtuti (prudenta, cumpatarea, curajul si dreptatea) care nu pot conduce la fericire. El pleaca de la faptul ca toate fiintele nazuiesc, de la natura, sa ocoleasca durerea sis a traiasca placerea ce duce la fericire. Dupa Epicur, fiecare pacere este un bun si durerea este un rau. Prin urmare, placerea devine pentru intelept cel mai inalt bun, iar durerea singurul rau de care trebuie sa se fereasca. Ce este placerea? Este o veselie a sufletului si o excitare placuta in corp. asa spune Cicero cand traduce pe hedone cu voluptos. Nu este insa total exact. La Epicur, placerea este lipsa oricarei dureri si eliberarea totala de ceea ce ester au, iar rezultatul este linistea adanca a sufletului (ataraxia).

O precizare: nu orice placere este demna de naziunta inteleptului, dupa cum nu orice durere trebuie ocolita. Nu se ocoloeste, mai ales, acea durere care este urmata de o placere mai inalta. Epicur pretuieste mai ales placerea spirituala. El spune ca este peste putinta omului de a trai o viata placuta fara intelepciune; cine nuu poatra ceea ce este necesar pentru o viata intelepta, acela nu poate duce o viata placuta. De altfel el recomanda urmatoarele:

- totul cu masura
- lipseste-te bucuros de ceea ce nu ai
- fugi din calea placerilor costisitoare

Acesta este adevaratul sens si mesaj al epicureismului. Nu oricine ajunge la intelepciune, dar acela care ajunge nun o mai pierde niciodata. Viata fericita inseamna liniste caracterizata prin aceea ca inteleptul dispretuieste ceea ce i-ar tulbura linistea si isi stapaneste poftele. El priveste nebuniile vietii la fel ca zeul care asista la reprezentarea unei comedii sinister. Zeii si inteleptii se bucura de fericire.

Diogene Laertios: Placerea este scopul vietii
("Despre vietile si doctrinele filosofilor").

Aristip a fost un discipol infidel a lui Socrate. Daca Socrate stabilize ca scop al vietii fericirea sub forma virtutii, aristip hotaraste ca bunul cel mai inalt etse placerea. Daca atingem placerea nun mai dorim nimic.

Cicero are o parere detestabila despre Aristip si se exprima brutal: ce clavier nenorocita, aceea a virtutii in slujba placerii.

Aristip pretuieste orice placere dar, Diogene Laertios, el ar fi pretiut mai mult placerile corporale. De aceea orice mijloc care urmareste ca scop al vietii placerea este justificat. Bine este doar ceea ce ne procura placerea. Singura fericire este placerea de satisfacere imediata a dorintei. Aristip este indiferent fata de facultatea de a cunoaste, exacerbeaza facultatea de a dori si finalul ei: trecera in cat a dorintei si, prin satisfacere ei, procurarea placerii. Virtutea se transforma astfel in capacitatea de a avea placere, iar intensitatea placerii o aflam in scuzatie si desfatere.

Toate vietuitoarele traiesc la limita a 2 stari: placerea (dorita de orice fiinta) si durerea (cea mai respingatoare dintre starile posibile). Placerile se diferentiaza in:

- "placere in repaus" (care urmeaza dupa indepartarea durerii)
- "placere in miscare" (actiunea care procura o placere imediata, ca atunci cand cineva insetat isi potoleste setea).

Ce intelege Aristip prin "placerea particulara" si fericire? Placerea este aceea pe care ne-o dorim, mai ales placerea in miscare, ea este scop in sine intrucat o dorim pentru ea in sine. Aici intervine nuanta care face diferenta: fericirea, ca suma a placerilor, nu o dorim ca pe un scop in sine, ci pentru ca ea reprezinta suma tuturor placerilor particulare si se justifica doar prin acestea din urma. Asa se intelege si de ce placerea este buna chiar daca ea provine din fapte necuvincioase. Ea este scopul, ei I se subordoneaza totul. Nu exista placeri nobile si placeri vulgare; toate placerile sunt naturale si, prin urmare, au aceiasi calitate.

Conceptia lui Aristip seamana cu cea a lui Epicur fara sa fie si identical. Iata cateva deosebiri:

- Epicur pune accent pe forma negativa a placerii (adica pe absenta durerii); Aristip accentueaza forma pozitiva a placerii, prezenta sa afectiva, placerea in miscare, caci suprimarea miscarii nu e durere, dupa cum absenta durerii nu e placere (lipsa durerii e asemena unui om care doarme)
 - Epicur cauta in final, ataraxia; Aristip pare sa se multumeasca mai curand cu placerea corporala, desi nun lipseste nici la el, intru totul, modelul inteleptului
- ⇒ inteleptul lui Aristip este atasat de fiinta corporala, cel al lui Epicur de constiinta finite. Acesta din urma pleaca de la placerile trupului si ajunge la cele ale cugetului. Primul pleaca de la corp si ramane in preajma lui. De aceea mai curand lui I s-ar potrivi neintelegera de care "se bucura" Epicur.

J. S. Mill: Principiul celei mai mari fericiri (“Utilitarismul”)

Morala antica hedonista a lui Aristip si Epicur a fost preluata de timpurile moderne sub numele de utilitarism. E adevarat ca, pe langa o noua terminologie, morala celor antichi a primit o dubla transformare: de metoda si de tehnica. Ceea ce la cei vechi era redat intr-o forma libera si sintetica, este explicat de moderni intr-o forma stiintifica si analitica. Fondul acestor morale este insa acelasi si se poate rezuma astfel: cat mai multe placeri in cat mai mult timp.

In clasica monografie, Mill a pus temeliile noii morale "hedoniste", luandu-si ca metoda de investigatie experienta si ca obiect de cercetare, intregul domeniu al lumii empirice.

Fundamental moralei este utilitatea (sau principiul celei mai mari precizii). Potrivit acestui principiu, actiunile oamenilor sunt bune daca aduc fericirea si rele daca aduc nefericirea. Cand definesti fericirea, Mill este identic cu anticii. Astfel fericirea consta in placerea sau absenta suferintei, iar nefericirea in durere sau absenta placerii. De la inceput omul isi propune un singur scop: placerea si absenta suferintei. Un lucru este, astfel, dezirabil daca el este in sine o placere sau mijloceste una, inlaturand suferinta. Mill recunoaste ca o asemenea "teorie" a vietii poate provoca multe antipatii intrucat proclama placerea ca scop supreme. Spune insa ca, "totusi, utilitaristii recunosc superioritatea placerilor spirituale, care, prin durata, certitudine, intensitate sunt mai puternice decat

placerile corpului, dar nu uita să adauge ca acest primat constă mai curând în avantajele pe care le procură decât în natural or intrinsecă. Explică imediat: o ființă inferioară își poate satisface în totalitate setul de plăceri (exclusive fiziologice în cazul animalelor), în vreme ce omul va fi mereu nemulțumit de imperfecta realizare a dorințelor sale, căci dorințele, neimplinindu-se devin neplăceri. E adevărat că această privăție se poate învăța: "e mai bine să fii un om nemulțumit decât un porc satisfăcut" și continuă: "iar dacă imbecilul sau porcul sunt de altă părere, e fiindcă ei nu cunosc decât o parte a problemei" care este în consecință principiul celei mai mari fericiri?". Este o viață lipsită de durere, bogată în plăceri, deopotrivă din punct de vedere al cantității cât și al calității".

Fericirea – scop sau mijloc?

Primăvara, oamenii se bucură atunci când lumina soarelui începe să încălzească aerul; lumina caldă a soarelui este un lucru bun, de dorit, fiindcă face plantele să crească. Continuând vom argumenta: creșterea plantelor este un lucru bun, fiindcă altfel nu ar mai exista viața pe pământ – și aceasta este un lucru bun. De ce? Mulți oameni ar afirma că viața este bună în sensul că este folositoare pentru altceva, ci este bună în sine; pur și simplu e bine să existe viața.

Dacă un lucru slujește existenței altuia, el este un mijloc, iar celălalt este un scop; lumina soarelui este un mijloc pentru creșterea plantelor. În schimb viața este un scop în sine. Kant, așa cum am văzut, consideră că și omul este un scop în sine. Bani, sănătatea, bunurile materiale, celebritatea, etc. sunt mijloace pe care oamenii le folosesc pentru a procura satisfacții. Dar pentru ce își doresc oamenii fericirea? Este plăcerea mijloc pentru altceva sau scop în sine? E de dorit fericire pur și simplu pentru că e fericire sau pentru că e folositoare ca să obținem ceva?

Iată ce spune Kant și Aristotel.